

INTRODUCCIÓ

Editorial

ICIP

Estàvem acabant de revisar les traduccions d'aquest monogràfic, quan el passat 24 de febrer va iniciar la invasió russa a Ucraïna, capgirant completament la vida de milions de persones i les preocupacions globals en matèria de pau i seguretat. Amb Ucraïna dolorosament present en totes nosaltres, considerem tanmateix necessari seguir treballant en altres situacions de violència que provoquen dolor en diversos punts del planeta. La guerra continua fent estralls al Iemen, Tigré, República Centrafricana o Síria. Afganistan viu cada dia sota la implacabilitat talibana. La població palestina pateix un règim d'apartheid des de fa dècades. Grups extremistes continuen la seva expansió letal pel Sahel. 690 milions de persones al món passen gana. La gent que es veu forçada a abandonar el seu lloc d'origen és any rere any més nombrosa.

Hi ha també altres situacions amb una gran intensitat de violència, que no estan relacionades amb l'extremisme ni amb enfrontaments bèl·lics clàssics. Situacions que no es donen necessàriament en règims autoritaris, en el que s'anomena "estats fallits" o en els més empobrits de tots. Ens referim a aquelles situacions de violència molt lligades a la criminalitat i a les respostes inadequades que hi han donat els governs. Unes situacions de violència directa que conviuen amb alts nivells de violències estructurals i culturals.

Al llarg d'aquests últims quatre anys, l'ICIP ha fet un esforç per col·locar el focus sobre aquestes situacions que, per posar-hi una etiqueta, hem qualificat de "violències fora de contextos bèl·lics". Una etiqueta no exempta de debat, ja que, com molt bé exposa un dels articles a continuació, la línia que separa una situació de violència entre conflicte armat o no conflicte armat esdevé, en països com Mèxic, molt tènue.

“Els últims anys l’ICIP ha fet un esforç per col·locar el focus sobre situacions de violència, d’alta intensitat, que es donen fora de contextos bèl·lics”

En tot cas, la mirada que vol posar l’ICIP sobre aquestes realitats difícilment etiquetables és, com no podria ser d’una altra manera, una mirada de construcció de pau. Què significa posar-hi una mirada de pau? Significa, entre moltes altres coses, fer una lectura multidimensional d’aquestes violències, sense aturar-se a les expressions més directes i visibles. Anar a les arrels dels conflictes. Entendre les seves dinàmiques i conèixer els actors que hi tenen un paper. Fixar-se en com les violències afecten el dia a dia i els projectes de vida de les persones. Posar en valor les iniciatives individuals, i sobretot col·lectives, per transformar aquestes situacions. Valorar en quina mesura les eines clàssiques de la construcció de pau són aplicables en contextos que precisament s’han tractat molt poc des d’una perspectiva que no fos exclusivament securitària. Reconèixer els drets de les víctimes a la veritat, justícia, reparació i garanties de no-repetició com una condició bàsica per encarar el futur.

Són diverses les activitats que s’han organitzat des de l’ICIP per intercanviar coneixements, experiències i eines en aquest sentit. Entre elles cal destacar el cicle “Amèrica Llatina. Fer front a les violències des de la construcció de pau” que va aplegar, durant el primer semestre de 2021, una vintena de referents per debatre sobre com els aprenentatges de la construcció de pau poden aportar propostes transformadores a aquestes complexes situacions de violència fora de contextos bèl·lics.

Amb aquest monogràfic, l’ICIP vol seguir aportant reflexions, esperant que contribueixin a donar visibilitat a unes realitats extremadament alarmants però poc prioritzades; a donar eines a les persones, col·lectius i institucions que treballen per fer-hi front i a proposar mesures que no retroalimentin les violències sinó que siguin realment transformadores.

“Aquest monogràfic pretén visibilitzar unes situacions de violència extremadament alarmants i donar eines a les persones i col·lectius que treballen per fer-hi front”

El primer dels articles, escrit per Sabina Puig, responsable de l'àrea de treball de l'ICIP “Violències fora de contextos bèl·lics”, pretén identificar alguns trets bàsics d'aquestes violències que precisament es defineixen per les seves múltiples cares, i sense ànims exhaustius, enumera els aspectes més importants que podria incorporar una agenda de pau.

En el següent article, Ana Glenda Tager (Alianza para la Paz), explora precisament algunes de les expressions de la violència que afecten la humanitat sense guardar necessàriament relació amb l'existència de conflictes armats, entre elles: violència de gènere, violència contra defensors/es del medi ambient, tràfic de persones, crim organitzat, etc. Unes violències que han rebut, segons l'autora, escassa atenció en relació amb conflictes entre Estats o lluites per obtenir el control polític d'un Estat.

Com apuntàvem més amunt, la resposta a la criminalitat i els seus actes violents ha sigut predominantment una resposta basada en una visió militaritzada i punitivista de la seguretat. En el seu article, el tercer d'aquesta revista, Carolina Ricardo, de l'Instituto Sou da Paz del Brasil, argumenta com aquestes respostes no han aconseguit disminuir la violència, sinó que al contrari, l'han alimentat encara més. Brasil n'és un clar exemple. La banalització de l'ús de les forces armades en la seguretat pública porta la lògica de la guerra a la seguretat pública quotidiana, i genera violacions greus dels drets humans, ens adverteix.

Per la seva part, José Antonio Guevara Bermúdez (Universidad Autónoma de Tlaxcala) ens porta a examinar les dades que ens arriben de Mèxic, un país que precisament presenta enormes reptes en matèria de seguretat i trasllada un munt d'interrogants a l'àmbit de la construcció de pau. Segons Guevara, “la situació de violència per la que travessa Mèxic, d'acord amb el dret internacional, només s'explica com un conflicte

armat de caràcter no internacional”. I això té una importància cabdal a l'hora de dissenyar les estratègies per fer front a les violències que se'n deriven i protegir els drets de les persones.

Aquestes “violències fora de contextos bèl·lics” s'associen sovint a Amèrica Llatina, continent que tot i només acollir el 8% de la població mundial, concentra un de cada tres homicidis que es comptabilitzen a escala global. Tanmateix són també realitat a altres parts del món. Mohamed Daghar (ENACT- Enhancing Africa's response to transnational organised crime) ens porta a examinar què està passant a les terres pastorals de l'Àfrica de l'Est. Unes terres que es veuen fortament marcades per violències relacionades amb la presència del crim organitzat així com amb les conseqüències del canvi climàtic i de la marginació política que han patit per part dels respectius governs.

“Les “violències fora de contextos bèl·lics” s'associen sovint a Amèrica Llatina, però són una realitat a moltes altres parts del món”

Els tres articles següents aporten una visió diferent: una reflexió sobre el paper de la societat civil en la denúncia, prevenció o inclús interrupció dels cicles de violència. Roger Mac Ginty, director del Durham Global Security Institute, ens il·lustra sobre el potencial de les accions localitzades – sovint inclús individuals – de disrupció de la violència: “Aquests actes menors de disrupció del conflicte trenquen la lògica, la postura i la narrativa dels actors del conflicte delerosos per dominar un espai social”.

Esperanza Hernández, professora a la Universitat La Salle, ens convida a conèixer millor el significat de la resistència civil i tot el que poden aconseguir les iniciatives d'aquest tipus, fins i tot en situacions de gran asimetria en les relacions de poder, tot i advertint-nos dels grans reptes que se li plantegen, particularment en contextos com els que examinem en aquest monogràfic. Per ella, com per l'ICIP, “les experiències de resistència civil són patrimoni de pau i han de ser reconegudes en aquesta condició, defensades i enfortides per tots els actors rellevants de la construcció de la pau”.

Per acabar, i ampliant el focus, Jordi Mir, professor a la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, ofereix una bona reflexió sobre el paper dels moviments socials en la construcció de pau. Una de les grans contribucions d'aquests moviments és que aconseguen fer visibles tota una sèrie de violències – especialment violències estructurals – que la societat i les autoritats no reconeixen o no sempre han reconegut com a tal. Això és imprescindible en qualsevol país i especialment rellevant en contextos on violències directes i letals poden eclipsar altres tipus de violències igualment perverses però menys visibles tot i afectar el dia a dia de milions de persones.

Es per l'ICIP un plaer comptar a l'espai "Entrevista" d'aquest número amb la col·laboració de Mary Kaldor, una referent internacional en l'estudi dels conflictes armats. Amb ella vam poder conversar sobre els punts de connexió entre aquestes situacions de violència fora de contextos bèl·lics i el que ella va qualificar va vint anys com a "noves guerres". Com ella apunta, en l'anàlisi de conflictes o de les violències, encara es dona una importància sobredimensionada als factors relacionats amb els motius polítics de les confrontacions, per sobre d'altres factors que avui en dia tenen molt més pes. Això contribueix a que greus crisis de seguretat que no tenen una motivació típicament política al darrera no rebin la visibilitat i atenció internacional que requereixen.

Des de l'ICIP volem agrair novament les aportacions dels i les expertes que han participat en aquest monogràfic. Confiam en que la combinació de totes elles contribueixi a ampliar les mirades i els coneixements sobre unes situacions de violència devastadores per a milions de persones i a gestionar aquestes situacions amb propostes encaminades cap a una construcció de pau justa, inclusiva i sostenible.

Fotografia

Imatge de Ruido Photo per l'exposició 'Cara a cara amb les violències. Relats de resiliència a Centreamèrica', produïda per l'ICIP.